

Mr. Anđelko ZELENKA

GOST RADIN BUTKOVIĆ UTEMELJITELJ GRADA MOSTARA

U historiografiji Bosne i Hercegovine, koja obrađuje povijesno razdoblje kasnog srednjeg vijeka, vrlo se malo pisalo u drugoj polovici 20. st. o jednoj poznatoj i značajnoj osobi koja je imala određenu ulogu u starijoj prošlosti jednog dijela Hercegovine. Riječ je o glasovitom Radinu Butkoviću, često spominjanom kao Gost Radin, čije je ime vezano za utemeljenje grada Mostara i obnašane više državnih i diplomatskih dužnosti u službi hercegovačkih velikaša svoga doba.

Zahvaljujući bogatoj povijesnoj građi Državnog arhiva u Dubrovniku, bez koje bi srednjovjekovna prošlost Bosne i Hercegovine i njoj susjednih zemalja bila znatno osiromašena, sačuvano je mnogo podataka o Gostu Radinu (sl. 1). Budući da je u posljednjih nekoliko godina došlo do novih saznanja o ovoj poznatoj osobi, kao i novih arheoloških istraživanja najstarije prošlosti grada Mostara, za koju se dugo vremena vezivalo ima Gosta Radina, pokušat ću širu kulturnu jasnost upoznati s osnovnim podacima o ovom visokom državnom dužnosniku koji je uz ostalo bio i vrlo ugledna osoba u hijerarhiji Crkve bosansko-humskih krstjana.

Kada se raspravljao o Gostu Radinu, potrebno je napomenuti, iako je još uvijek ostalo više nepoznanica o ovoj povijesnoj osobi, jedan broj naših zaslužnih istraživača pronašao je, istražio, obradio i vrednovao sve poznate povijesne izvore o Gostu Radinu i njegovom dobu. Ovim prilogom nastojim potaknuti dalja istraživanja o Gostu Radinu Butkoviću kao utemeljitelju grada Mostara, tvrdnji koju je već davno iznio dubrovački povjesničar Mavro Orbini, a poslije njega i mnogi drugi putopisci i istraživači.

***

Tko je ustvari Gost Radin Butković? Zahvaljujući jednom od naših uglednih starijih povjesničara i arheologa Bosne i Hercegovine Ćiri Truhelki

došlo se do prvih potpunijih saznanja o Gostu Radinu prije nepunih stotinu godina.¹ Pretpostavlja se da potječe iz područja gornje Neretve iz okolice Konjica. U početku svoje diplomatske službe bio je na dužnosti kod srednjovjekovnog bosanskog feudalca Radosava Pavlovića koji je uz ostalo imao u svom posjedu šire trebinjsko područje i dio Konavala. Istočni dio Konavala Dubrovačka Republika kupila je od Sandalja Hranića 1419. god.

God. 1422. Radin Butković, kojeg su tada nazivali “krstjanin” Radin, u ime svog gospodara Radosava Pavlovića pregovara s Dubrovčanima o prodaji Konavala. Zbog uspješnog posredovanja u ovoj prodaji Dubrovčani ga nagrađuju 1423. god. što neće biti i posljednji put.² Zapadni dio Konavala s Cavtatom Dubrovčani su kupili od Radosava Pavlovića 1426. god.³

Međutim, svoj najveći ugled i vrhunac državne i diplomatske karijere Gost Radin postići će u službi feudalne vlastele Stjepana Vukčića Kosače. Nakon što su Sandalj Hranić i njegov sinovac i nasljednik Stjepan Vukčić Kosača u prvoj polovici 15. st. osvojili posjede i slomili moć velikaške obitelji Radinovića - Pavlovića, u povijesnim vrelima pojavljuje se ponovno ime Gosta Radina. God. 1438. on podiže u Dubrovniku ranije založeni novac Stjepana Kosače gdje ga oslovljavaju “čestiti Gospodin starac Radin”.⁴

Za vrijeme dugogodišnje vladavine Stjepana Kosače (sl. 2), koji će kasnije uzeti titulu *hercega* (1435.-1466.), njegovi odnosi s Dubrovačkom Republikom bili su uglavnom zategnuti zbog raznovrsnih dažbina i carina koje su onemogućavale normalnu razmjenu dobara i štetile obostranim interesima. Uz to herceg je nekoliko puta ratovao protiv Dubrovnika. Zbog mnogih nesuglasica dolazilo je do čestih pregovaranja između predstavnika sukobljenih strana. Jedan od glavnih pregovarača, koji je u većim sporovima zastupao Stjepana Kosaču, bio je Gost Radin. Mir kojeg je herceg sklopio sa ženom Jelenom nakon rata sa sinom Vladislavom 1453. god završen je pred “gospodinom didom crkve bosanske i 12 strojnikov, među kojima strojnici bude gospodin gost Radin, za

---

¹ Ć. Truhelka, “Testament Gosta Radina”, Glasnik Zemaljskog muzeja (GZM) Sarajevo, svz. XXII, 1911., str. 371-375; Ć. Truhelka, “Das Testament des Gost Radin”, Wiss. Mitt. svz. XIII, 1916., str. 80-82; D. Mandić, *Bogomilska crkva*, str. 448-451; J. Šidak, *Problem “bosanske crkve” u našoj historiografiji*, Zagreb 1937., A. V. Solovjev, “Le testament du gost Radin”, Mandićev zbornik, Rim 1965., str. 152-155; F. Šanjek, *Bosansko-humski krstjani*, Zagreb 1975., str. 177-178.

² F. Šanjek, nav. dj., str. 177.

³ V. Foretić, *Povijest Dubrovnika*, I, str. 190-192.

⁴ F. Šanjek, nav. dj., str. 178.

svoga života”.⁵ On je na njegovom dvoru sve do hercegove smrti bio najmoćniji visoko rangirani državnik i veoma ugledna osoba od posebnog hercegova povjerenja. To se najbolje ogleda u činjenici što je uz ostalo neposredno pred hercegovu smrt u Novom 1466. god. bio jedan od glavnih svjedoka njegovog testamenta.

Uz povjerenje kojeg je uživao u službi svog gospodara Gost Radin je također bio uvažan i poštovan u Dubrovačkoj Republici koja je često preko njega u raznim sporovima nastojala i uspijevala rješavati mnoge nesuglasice s hercegom. Prema tvrdnji pojedinih povjesničara Gost Radin je u politici igrao dvostruku ulogu. Bio je vrlo pouzdana osoba humskih velikaša, a od Dubrovnika je “zbog njegove dobrohotnosti” i u znak prijateljstva spremno primao darove, što je u ono doba bila uobičajena praksa.

U studenom 1455. dubrovački senat daje Gostu Radinu lijepu kuću u Dubrovniku s ovlašću slobodnog vršenja svog obreda i izdržavanja na trošak Republike.⁶

Vjerojatno se i naklonost Gosta Radina prema susjednoj Dubrovačkoj Republici može promatrati kroz prizmu međunarodnih odnosa i stalnog pritiska Osmanlija s istoka, koji su tada postali glavni problem i velika briga hercega Stjepana i njegovih nasljednika. Dubrovačka Republika je dugo vremena za svoje susjede bila često jedna vrsta utočišta, azila i zaštite za mnoge koji su bili ugroženi u svojim zemljama.

Ubrzo nakon smrti svog gospodara Stjepana Kosače 1466. god., pred neposrednom turskom najezdom i opasnosti za opstanak nekada moćne hercegove tvorevine Gost Radin se obraća za pomoć Mletačkoj Republici. Od glavnog turskog neprijatelja i suparnika na Mediteranu i Jadranu Gost Radin je tražio gostoprimstvo i zaštitu za sebe i 50 ili 60 osoba svog zakona i svoje sekte što mu je mletački senat odobrio u ožujku 1466.

Međutim, Gost Radin je svoje posljednje životno utočište i gostoprimstvo dobio na području Dubrovačke Republike u gradu Stonu, ali ono vremenski nije dugo trajalo. Uvidjevši opću nesigurnost u teškom vremenu u kojem je živio posljednjih godina svog života, pred stalnim pritiskom Turaka, u godinama koje su predskazivale skori završetak njegovog životnog puta, Gost Radin Butković Seoničanin u Dubrovniku sastavlja svoj poznati testament 5. siječnja 1466.⁷

---

⁵ Lj. Stojanović, *Stare srpske povelje*, svz. I/2, str. 68; D. Mandić, nav. dj., str. 209.

⁶ F. Šinjak, nav. dj., str. 178.

⁷ Č. Truhelka, nav. dj., str. 371-375.

Testament Gosta Radina

U srednjovjekovnoj historiografiji Bosne i Hercegovine otkriće testamenta Gosta Radina Butkovića početkom 20. st. predstavljao je pravi znanstveni događaj. Pored toga što ovaj povijesni dokument osvjetljava značajnu osobu i visokog državnog dostojanstvenika u službi bosansko-humskih velikaša u kasnom srednjem vijeku, iz njega se može sagledati “životni put i vjersko stajalište” jednog od visoko pozicioniranih dužnosnika bosansko-humskih krstjana, koje su mnogi dugo vremena pogrešno nazivali bogumilima. Tekst ovog dokumenta Gosta Radina pisan bosančicom sačuvan je u prijepisu dubrovačkog notara i nalazi se u Državnom arhivu u Dubrovniku. Prvi ga je pronašao, istražio i objavio Ćiro Truhelka.

Sadržaj testamenta Gosta Radina izazvao je mnoge rasprave među istraživačima. U njemu se Crkva bosansko-humskih krstjana i njezine pristaše prikazuju u posve novom i od latinskih izvora različitom svjetlu. Gost Radin Butković pripadao je krugu viših predstavnika Crkve bosanske. Po hijerarhijskoj ljestvici tijekom svog života u početku je bio **krstjanin**, zatim **starac** i na kraju **gost**. Prema ovom testamentu može se zaključiti da je u isto vrijeme Bosanska crkva imala četiri gosta.⁸

Kada raspravljamo i idejno-religioznim aspektima Crkve bosansko-humskih krstjana u srednjem vijeku, trebamo imati na umu, da uza znatni prilog i doprinos teksta testamenta Gosta Radina o kome se raspravljalo dugi niz godina, još uvijek ostalo je niz problema, nepoznanica i nedorečenosti vezanih za ovu heretičku Crkvu. Prema latinskim srednjovjekovnim izvorima bosansko-humski krstjani nazivani su katari, manihejci, patareni, pogani ili jednostavno heretici. Naziv bogumili koji je često bio u uporabi znanstveno je neutemeljen. U prilično opširnom tekstu i značajnom povijesnom dokumentu testamenta Gosta Radina, uz niz pojedinosti vezanih za mnogobrojne članove autorove rodbine koje je Radin obdario potrebno je napomenuti da je oporučitelj ostavio svojim nasljednicima iznos od 5640 zlatnih dukata, što je u svoje vrijeme bila velika vrijednost.

Gost Radin Butković utemeljitelj grada Mostara

U srednjem vijeku gradovi s utvrđenjima podizani su na strateški važnijim položajima, riječnim i pomorskim prometnicama, raskrižjima trgovačkih puteva i značajnijih prirodnih i mostovnih prijelaza. Tako je koncem prve polovice 15. st. na ušću rijeke Radobolje u Neretvu nastalo

---

⁸ D. Mandić, nav. dj., str. 215; F. Šanjak, nav. dj., str. 99.

naselje s dva utvrđenja i mostom koji ih je spojio u jednu cjelinu i na taj način udaren je temelj budućem gradu Mostaru.

U jednom dokumentu Državnog arhiva u Dubrovniku datiranom 1452. god. nailazimo na podatak da se Vladislav, najstariji sin poznatog velikaša Stjepana Kosače, odmetnuo od oca i uz ostalo zauzeo “duo castelli da ponte di Neretvua”⁹ (dva utvrđenja - grada s mostom na Neretvi).

Istraživački starije prošlosti Mostara i središnjeg dijele Hercegovine obično uzimaju ovaj podatak i godinu kao početak razvoja grada na Neretvi. Značajnu 550. obljetnicu tog događaja zabilježenu 2002. god. šira kulturna javnost je, na žalost, potpuno zaboravila.¹⁰ Gotovo svi istraživači starije prošlosti Mostara utemeljenje grada na Neretvi povezuju s istaknutim državljaninom i poznatim diplomatom hercegovačkog velikaša Stjepana Vukčića Kosače Gostom Radinom Butkovićem.

Prema navodima Mavra Orbinija (polovica 16. st. - 1611.) predstavnika stare generacije dubrovačkih povjesničara, koji je donio niz zanimljivih vijesti značajnih za prošlost zemalja u susjedstvu Dubrovačke Republike, izgradnju Mostara na Neretvi pripisuje Gostu Radinu.¹¹ Orbinijeve podatke kasnije također prenosi G. Lukarević i drugi povjesničari navodeći da je to bilo 1440. god.

Analizirajući ovu tvrdnju s historijske točke gledišta zanimljivo je napomenuti da do sada nitko od istraživača starije prošlosti Mostara nije pokušao razmotriti i postaviti pitanje u čemu se sastojala uloga i značaj Gosta Radina u utemeljenju grada Mostara. Dugo vremena na ovim prostorima osjećala se potreba da se rijeka Neretva premosti odgovarajućom komunikacijom. To je izvršeno na prirodno najpovoljnijem položaju pored ušća rijeke Radobolje u Neretvu. Kada se sagledaju povijesna zbivanja toga vremena i značaj mostarskog prijelaza na Neretvi povezivanjem istočnih i zapadnih područja hercegove zemlje polovicom 15. st., dolazimo do zaključka da je bilo neophodno osnivanje jednog središta koje će s vremenom prerasti u grad koji je imao svoj strateški i gospodarski značaj.

Istraživačima srednjovjekovne prošlosti Mostara trebalo je dugo vremena da se konačno obrazloži i razriješi arhivski dokument u kojem se prvi put spominju “dvije tvrđave s mostom na Neretvi” 1452. god.¹² Ovaj izvor i kasnija predanja M. Orbinija, G. Lukarevića i drugih dubrovačkih

---

⁹ N. Jorga, *Notes et extraits pour servir e l'hisorie des Croasades II*, Paris 1899., str. 465.

¹⁰ A. Zelenika, “Obljetnica grada Mostra (1452.-2002.)”, *Hercegovina*, Mostar 2002.-2003., str. 53-59.

¹¹ M. Orbini, *Kraljevstvo Slovena*, Beograd 1968., str. 181-182. (prijevod Z. Šundrica).

¹² N. Jorga, nav. dj., str. 465.

i turskih povjesničara i putopisaca Hadži Kalfe i E. Čelebije dobila su konačnu vjerodostojnost i potvrdu u najnovije vrijeme rezultatima arheoloških i arhitektonskih istraživanja na mostarskim utvrdama prije obnove Starog kamenog mosta 2002.-2003. god. Ovim istraživanjem točno je identificirano na znanstveno-arheološkoj osnovi postojanje srednjovjekovnog predturskog drveno-lančanog mosta na mjestu budućeg Starog mosta. Na ovaj način konačno je riješena povijesna enigma gdje se nalazio ovaj most i kakvog je bio izgleda.¹³

Prema tvrdnji našeg poznatog povjesničara i arheologa P. Anđelića tvrđava na lijevoj obali Neretve nazivala se Nebojša, a na desnoj Cimski grad ili Most. Spajanjem ovih dviju tvrđava lančanim mostom, koje je počelo 1452. god. prvih godina turske uprave u ovim krajevima, poslije 1468. god. već je bilo završeno.¹⁴

U nedostatku pouzdanih povijesnih izvora ostalo je još uvijek niz nepoznanica: točna godina gradnje utvrđenja na obalama Neretve, izgradnja lančanog mosta i njegovi graditelji kao i način administrativno-upravnog povezivanja tvrđave i naselja u jednu cjelinu koja će s vremenom početi funkcionirati kao urbano i fortifikacijsko središte.

Svakako je Gost Radin kao visoki dužnosnik u službi svog gospodara hercega Stjepana imao značajnu i odlučujuću ulogu u počecima formiranja grada Mostara. Ovu tvrdnju potvrđuje i činjenica što su poznati dubrovački povjesničari, ne bez razloga, zabilježili da je on podigao grad Mostar. Njihovu tvrdnju tijekom vremena prenosili su i drugi povjesničari i putopisci.

Zbog naprijed izloženoga ovaj prilog može poslužiti kao početak istraživanja o značaju Gosta Radina u osnivanju grada na Neretvi.

Grob Gosta Radina

I uz mnogobrojne povijesne dokumente u kojima se spominje ime Gosta Radina, a naročito njegovog poznatog testamenta, dugo vremena nije se znalo mjesto i posljednje počivalište ove značajne osobe našeg srednjeg vijeka. Na osnovu istraživanja izvršenih u posljednje vrijeme

---

¹³ Ž. Peković, A. Milošević, N. Kovačević, "Arheološka istraživanja na mostarskim utvrdama u 2002. i 2003. god.", *Hercegovina* (2002.-2003. i 2004.), str. 102, 97-114.

Za sada nema dokaza da je drveni most na Neretvi u Mostaru podignut 1452. god. kako to tvrde autori navedenih istraživanja. Te godine se ovaj most prvi put u izvorima spominje, što ne znači da je te godine i podignut. Tada je ratovao Vladislav protiv svoga oca hercega uz pomoć Dubrovčana kada je zauzeo dvije tvrđave s mostom na Neretvi.

¹⁴ P. Anđelić, M. Sivrić i T. Anđelić, *Srednjovjekovne humske župe*, Mostar 1999., str. 180-182.

došli smo do novih saznanja zahvaljujući fra Josipu Sopti koji je svoje rezultate objavio u zborniku *Hercegovina* (2000.-2001.)¹⁵

Ubrzo poslije smrti svog gospodara hercega Stjepana 1466. god. Gost Radin izbjegao je pred Turcima i dobio gostoprimstvo i utočište na području Dubrovačke Republike. Svoj životni put završio je u Stonu početkom 1467. god. gdje je i pokopan. Prema njegovoj oporuci ostavio je “za hram i za greb, gdje mi kosti budu i legnu 140 dukata”.

Na osnovi Soptinih istraživanja Gost Radin je pokopan u franjevačkoj crkvi sv. Nikole u Stonu gdje mu je bio sačuvan grob do 18. st. Zanimljivo je naglasiti da je ovaj visoki dužnosnik Crkve bosansko-humskih krstjana završio kao pobožni katolik. Također njegov kolega i suizvršitelj testamenta Stjepana Kosače Pribislav Vukotić završio je kao katolik.¹⁶

Grob Gosta Radina, koji je bio registriran u knjizi umrlih u navedenoj crkvi u Stonu, vjerojatno je uništen u 18. st. za vrijeme epidemije kuge kada su stradali i mnogi drugi grobovi. Navedene podatke ostavio nam je Lovro Cekinić (sl. 3), istraživač franjevačke prošlosti Dubrovnika, Stona i Slanog koji je umro 1752. god. Ovaj autor u svojim bilješkama na talijanskom jeziku detaljno opisuje mjesto i grob Gosta Radina u Stonu te njegovu visoku dužnost koju je obnašao kao “magiordomo di Stefano Cosacia” koji je po pričanju Mavra Orbinija podigao grad Mostar na Neretvi. Budući da je grob Gosta Radina bio uništen, Cekinić poznavajući prošlost umrlog, moli Boga za onoga koji je uništio tako slavan spomenik: “Smilovao se Bog onome koji je uništio tako slavan spomenik”.¹⁷

Zahvaljujući J. Sopti koji je došao do novih povijesnih saznanja istraživanjem zapisa Cekinića došlo se do posljednjih članova obiteljske loze Gosta Radina. Zadnji njegov potomak prema testamentu datiranom 1598. god. bio je Nikola Andrijin Gostović koji je ostavio sva svoja dobra franjevačkom samostanu sv. Nikole u Stonu.¹⁸ Prema dosadašnjim saznanjima tako je nestao posljednji trag obiteljskog stabla Gosta Radina.

---

¹⁵ J. Sopta, “Gost Radin (Radivoj) Butković i njegov grob”, *Hercegovina*, Mostar 2000.-2001., str. 49-60.

¹⁶ V. Ananasovski, *Pad Hercegovine*, Beograd 1979., str. 90.

¹⁷ J. Sopta, nav. dj., str. 52. Faksimil toga teksta nalazi se na kraju ovog uratka.

¹⁸ Isto, str. 51.

GOST RADIN BUTKOVIĆ, GRÜNDER DER STADT MOSTAR

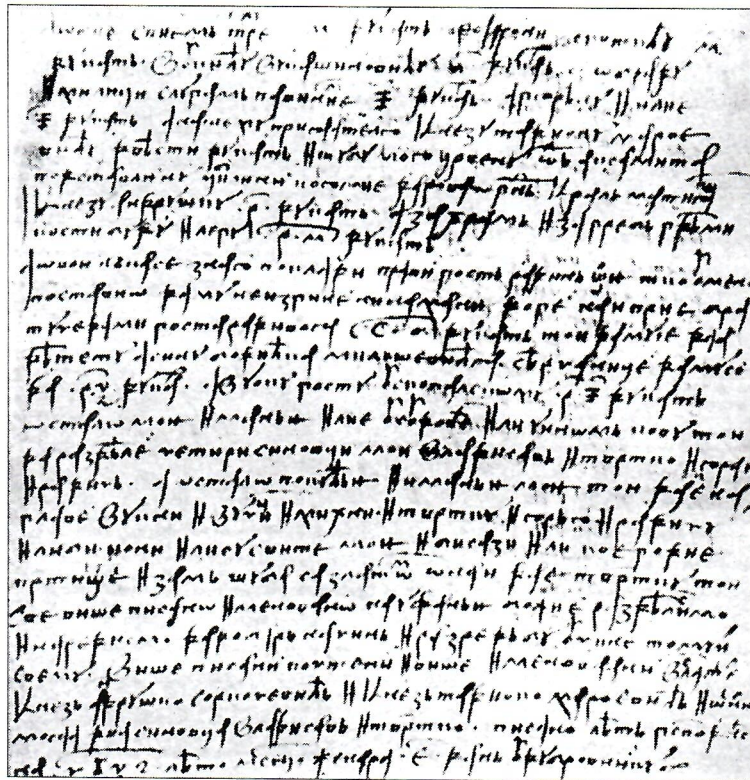
Zusammenfassung

In mittelalterlicher Geschichte der Herzegowina war der Name von "Gost" (*Gast*) Radin Butković mit der Gründung der Stadt Mostar Mitte des 15. Jh. und mehreren staatlichen und diplomatischen Ämtern im Dienste chelmanischer Feudalherren, insbesondere Herzogs Stjepan Vukčić Kosača, eng verbunden. Darüber hinaus war er eine angesehene Persönlichkeit in der Hierarchie der Ketzer-Kirche bosnisch-chelmanischer "Christen" (*krstjani*), die lange Zeit falsch bogumilisch genannt wurde.

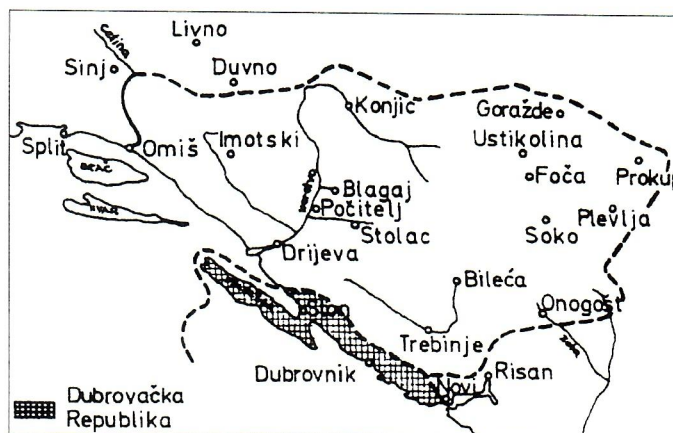
Da man in neuerer Zeit zu neuen Erkenntnissen über Anfänge der Entwicklung der Stadt Mostar im Rahmen archäologisch-konservatorischer Untersuchungen rund um die Alte Brücke sowie über den Tod und das Grab von Gost Radin kam, wies der Verfasser dieses Beitrags auf die Bedeutung dieser historischen Persönlichkeit zur Zeit des Spätmittelalters in der Herzegowina hin. Es wird auch eine kurze Übersicht von wichtigen Ereignissen und der Rolle von Gost Radin aufgrund früher veröffentlichter Quellen aus dem Staatsarchiv von Dubrovnik (Testament von Gost Radin u.a.) gegeben.

Auf diese Weise werden Forscher älterer Vergangenheit der Stadt Mostar zu weiteren Forschungen über Gost Radin, seine Bedeutung und Rolle als Gründer der Hauptstadt der Herzegowina angeregt.

Sl. 1. Dubrovnik, 5. siječnja 1466. Završna stranica oporuke Gosta Radina Butkovića (Arhiv u Dubrovniku, Test. not. 20, fol. 2v).

Sl. 2. Teritorij hercega Stjepana (Hercegovina oko 1460. god.).

e l'anno delle quali furono trasportati, sud. sepult.
 n. 1. e le Lanzi nella sepult. in Chiesa di S. Andrea
 di cui in questo la sud. duca sepult. veniva per la sola pri-
 vilia de' ponti, e gli sacro. secolari di voti di sacro
 abbato.

nel Capitolo in Claustro erano di dieci sepult.,
 ma nel tempo di peste d' 1742. il primo che morì di
 questo male a Spaf, ma non si seppe ancora la peste, fu se-
 poltito in una delle sepult. nel primo ingresso d' sud. Capito-
 lo. Si seppe poi il male, e come Dio uolse sparato, e
 sedato, fu la sud. sepult. sparata, e per collo pian-
 chette salignate tutto il Capitolo. In quest' anno 1742. furono
 incisi li caratteri nella pietra laberale a mano sinistra,
 nell' ingresso d' sud. Capitolo, in eterna memoria, e cau-
 tata de' posteri. Ad avanti, sepult. in Claustro al n. 4.

La sepult. de' Frati n. 1. in Chiesa, è quasi piena de-
 cadaveri relij, ed essa causata dalle sepult. nefate B.

La sepult. n. 15. vicino la Bradella d' S. Andrea, con
 di Radice Gost, il quale d' 1740. fu magistero di Stefano
 Cosaccia, Duca di S. Sabba, e Radice di Trebigne, e Popone.
 nell' inondazione de' Turchi il sud. Gost si rifugiò a Spago,
 e l'ultimo suo discendente, fu Nicolo d' Andrea Gostovich, il
 quale ha lasciato l'erede di tutti li suoi beni il Conte di S.
 Nicolo in Spaf, come nel suo Testam. in qto libro accennato
 al fogl. 11. La sud. sepult. fu usurpata, e cancellata il
 sud. nome di Radice Gost. Facet ei Deus qui delicit apud
 celebratam memoriam. Il subelto Radice Gost ha edifi-
 cato la Cita di Prostax sopra il fiume Praxona, come lo racconta
 Mauro Orbini

Sl. 3. Cekinićev tekst o grobu Gosta Radina
 (L. Cekinić, Brevis, str. 72-73).